

ДИТИНСТВО *

Здається, мені було тоді чотири, може, п'ять років, оскільки це відбувалося до війни. У Великому театрі Львова йшла вистава «Про двох хлопчиків, які вкрали місяць». У певний момент, саме тоді, коли чаклун намагався захвати Яцека та Пляцека в мішок, я зірвався з місця і з плачем кинувся на сцену, щоб їх рятувати. І досі пам'ятаю той страх, що сковував мої рухи, і ту нечувану силу, аби його опанувати. Я кричав, щоб заглушити в собі цей страх.

Отож, я нісся на сцену. Я вже був поруч із чарівником, бачив його обличчя – кошмар. Зареваного, мене винесли на руках зі сцени до фойє, де сиділа моя бабуся. Білетерки заспокоювали мене, що з цими хлопчиками все гаразд. А я плакав, відчайдушно плакав.

Я почав свою розповідь з події, яку вважаю своїм найвищим життєвим досягненням. Усе, що я робив потім, є лише повторенням.

Від кого це взялося? Від батька та дідуся. Головним чином це пішло з їхніх оповідей та з батькових вимог. Він був винятково непослідовним, мав абсолютно непедагогічне ставлення до дітей. Міг побити мене за якусь дрібницю. Наприклад, колись він відпмагав мене, тому що десь загубився його годинник. Потім він його знайшов, просив у мене вибачення, носив мене на руках.

* Переклав Володимир Каденко.

А іншим разом він міг простити мені значно більші провини: ненавмисно вибиту шибку, жбурляння камінням у бійці, крадіжки. Він навіть міг пишатитися мною, коли я щось спритно крав у садах, що оточували наш будинок. А коли мене закривавленого принесли додому після бійки, він розповідав, що його самого кожного дня на ношах возили до швидкої допомоги.

Я пустував так, що навіть не можна собі уявити. А батько вимагав від мене лише одного – відваги. За сміливість він розхвалював мене без міри. За боягузтво міг висміяти, сказати: баба, гівнюк, плаксій. Це не було якоюсь концепцією виховання, просто він любив твердих людей. Він вимагав від мене, аби я не боявся, не рюмсавав, аби сміявся. І я ніколи не показував сліз, завжди ховався, коли вони набігали мені на очі.

На Зелені Свята перед війною люди вирушали на природу, у Львові серед інших таких місць були Гірки. Йдучи на Гірки, люди мусили проходити безпосередньо повз наш будинок. Яюсь я вийшов крізь вікно, що було навпроти сходової клітини на шостому поверсі, і почав йти по карнізу, притискаючись спиною до стіни. Натовп завмер, втупивши в мене очі. Хтось побіг покликати мого батька. Коли він прийшов, я був уже в будинку. Не тамуючи радісних вигуків, татусь узяв мене на руки. Вочевидь, що наступного разу я виліз би на вежу костюлу. Певний час я ходив із звихнутою рукою, яку знерухомлювала дошка. Цією дошкою я вдарив батька по голові так, що він упав і почав удавати, ніби помирає. Це ви кликало мій страшенний розпач. А він з гордістю потім усім у нашому будинку розповідав, як я до нього приклався цією дошкою.

Мені важко відрізнити, що розповідав дідусь, а що батько. Мій дідусь був членом Бойової Організації Польської соціалістичної партії (PPS). Батько у 1920 році добровільно пішов на фронт. Йому було тоді 15 років, тож він підставив замість себе приятеля, який зголосився за нього на лікарській комісії. Потім він брав участь у Сілезькому повстанні, належав до ПСП, був в Армії Крайовій. Я не можу відокремити того, що знав, від усієї цієї легенди, яку мені переповідали.

Дідусь розповідав про загальний страйк 1905 року: – Загули сирени, і Сосновець завмер. І я це бачив, відчував цей завмираючий Сосновець. (Я пам'ятаю перипотравневі походи у Львові, батько ніс

мене на плечах, я чув, як гули сирени. Перед моїми очима натовп, усі йдуть і співають. Це дуже характерно – робітнича демонстрація співає так само, як церковна процесія, оскільки в ній звучать лише чоловічі голоси). Козачі патрулі стоять, а вони йдуть та співають: «Кров нашу довго кати проливають». Це для мене щось сакральне. Коли гули сирени на страйках «Солідарності», мене аж трусило. Ще я пригадую велику демонстрацію у зв'язку з похованням Козака, безробітного, якого застрелив поліцей. Початок демонстрації – це саме та сцена, яка наклалася на всі походи, які я бачив у Львові. У мене перед очима весь час проходить один-єдиний похід, великий, мов ріка. Дійсно, це була грандіозна демонстрація. Я стежив за її початком, сидячи на плечах батькового кума Гроха, тому що сам татусь як один із провідних членів ПСП ішов попереду, в партійній делегації.

Я відчуваю себе учасником революції 1905 року. Не знаю, що я запозичив із книги Струга, яку з палаючим обличчям прочитав у часи окупації, що з іншого читання, але я гадаю, що основні мої знання щодо цієї революції походять з розповідей мого дідуся та батька. Друкарня, верстати, газети, що вилітають звідти, козаки, обшук. Татко лежав у колиці, а під ним була захована нелегальна література. Він завжди розповідав, що це був його перший активний прояв участі в революції: прийшли з обшуком, його підняли, а він відлився. Козак випустив дитину, і таким чином всі врятувалися. Але насамперед з революційних часів висвітлюється постать дідусяного брата, Владислава Куроня, такого собі супербійця, партійний псевдонім Юлек, про якого я чув справжні ковбойські історії. Як одну з акцій, що тоді називали експропріацією, бійці робили в Заверті – напад на поштовий екіпаж. Їх оточили жандарми, підручного Юлька застрелили, а сам він випряг коня, сів на нього обличчям до хвоста, кінь пішов рясно, а Юлек відстрілювався з двох револьверів. За його голову була призначена винагорода, оскільки, коли козаки окупували копальню «Реден», він заїхав на візку, застрелив директора, що стояв на подвір'ї, а сам утік. Щодо нього були оприлюднені відомості про розшук. Він переховувався у дідусяних сусідів у бідняцькому районі. Жандарми оточили територію – вони напевно знали, що він там – і почали обшукувати будинок за будинком. Юлек вскочив до колодязя і стирчав там упродовж усієї ночі –

впирався ногами і руками у стіни, щоб не зірватися – захований у холодній воді, тільки губи виставив.

Але найміцніше в моїй пам'яті закарбувалася історія, яка не мала нічого спільного з його революційністю. Дідусь мешкав у дерев'яному будиночку. Взимку посеред кухні стояла «коза», металева піч з трубою. Її розпалили до червоного кольору, а мій батько зі своєю сестрою Ігою сиділи на долівці і стукали в цю трубу вигрібачем, дивились як летять іскри. Аж тут вдарили якимось сильніш, і «коза» впала на підлогу. Розпалена і розпечена, так що неможливо доторкнутись, за хвилину в халупі почнеться пожежа. А Юлек підійшов, поплював на руки, схопив цю розжарену піч та її поставив на місце. Затер руки і каже: «Не бийте їх, не бийте! Нащо на дітей кричати!»

Є в розповідях мого дідуся таке: козаки поховані, жандарми зникли, а робітники ходять вулицями в портупях та з карабінами на плечах, місто перебуває в їхніх руках; а потім – революція програє, всім усе набридло, ніхто не має більше сили, а хлопці-бійці бігають та стріляють; вони залишаються в цілковитій самотності, зацьковані, зі смертельною ненавистю до всього, що є навколо, а передовсім до людей, які їх зрадили. Дідусь каже: «От такий мотлох. Коли добре, так він кричить, а як починає бути погано, так його немає».

Власне кажучи, найкраще це показує історія Юлька. Він виконав вирок над ксьондзом, який плюнув на бойовиків з амвону, а потім пішов до кнайпи, напився і почав співати:

Ой, бачили штири орли, що в небі летіли,
Пруський, руський, австріяцький і наш польський білий.
Не пройшли і три хвилини і штири повір'я,
Як наш польський трьом останнім повискубав пір'я.

Його видали, показали, де він сидить. Увійшли козаки. Юлек потяг на себе скатертину, на якій стояла лампа, кинув у них цією лампою, скочив до вікна і почав стріляти. Його взяли пораненим і 1907 або 1908 року повісили.

Коли дідусь тримав мене на колінах і співав: